

Lausunto

Asia: VN/26600/2023

Lausuntopyyntö: Työryhmän mietintö ulosottosäätelyn uudistamisesta

Tulojen ulosmittaus

Lausuntonne yleisesti tulojen ulosmittausta koskevista muutosehdotuksista.

Velkakertymä velallista kohden vuoden 2024 lopussa 65-vuotta täyttäneillä eläkeläisillä oli noin 35 500 euroa (Tilastokeskus). Kun keskimääräinen kokonaiseläke Suomessa oli 2100 e v. 2024, näin suuret velat asettuvat huomattavaan kontekstiin eläkkeensaajien taloudelliseen tilanteeseen nähden. Toisin kuin työikäisen väestön, eläkkeellä olevan ikääntyneen ihmisen on mahdotonta parantaa taloudellista asemaansa merkittävästi töitä tekemällä.

Eläkkeen ulosmittaus ei ole pelkästään yksilöllinen epäonnistuminen, vaan se liittyy sosiaaliseen ja taloudelliseen kontekstiin. Ulosottovelallisuus eläkeiässä kertoo henkilökohtaisten ja yhteiskunnallisten turvaverkkojen katveista, eläkepolitiikan riittämättömyydestä sekä yksilön ja rakenteiden välisistä vuorovaikutuksen vajeista.

Yhdenvertaisuuden kannalta suuri ongelma on, että ihminen voi hakea oikeuksiaan enenevässä määrin pääasiallisesti vain digitaalisesti (viranomaisten valituskanavat ja tieto valitusmenettelyistä ovat ensisijaisesti digitaalisissa kanavissa).

Eläkeläisliittojen etujärjestö EETUn tiivistetty näkemys mietinnön muutosehdotuksista:

1 Emme kannata sosiaaliturvaetuuksien alan laajentamista nykyisestä koskemaan takuueläkettä, kansaneläkettä ja eläketukea. Tunnistamme esityksen taustalla olevan epäkohdan, jotta yritetään korjata. Katsomme, että velkojen oikeudet ovat tärkeitä, ovathan osa velkojista myös eläkeläisiä. Velkojen oikeudet eivät kuitenkaan voi ohittaa velallisen oikeutta perustoimeentuloon.

2 Kannatamme takuueläkkeen suuruista suojaosuutta. Ulosmittaus ei saa johtaa ihmisarvoisen elämän vaarantumiseen erityisesti iäkkäillä, joilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia kasvattaa tulotasoaan esimerkiksi töitä tekemällä kuten työikäisellä väestöllä on.

3 Emme kannata vapaakuukausien poistamista kokonaan. Mitä pienemmät tulot ovat sitä suurempi osa niistä menee välttämättömyysmenoihin. Valtaosa ulosottovelvollisista eläkeläisistä ei pienten tulojensa vuoksi todellisuudessa pystyisi säästämään suurten yllättävien kuluerien varalle, vaikka käteen jäävä kuukausitulo hieman suurenisi vapaakuukausien poiston myötä.

4 Kannatamme voimassa olevan sääntelyn muuttamista siten, että ulosottoon kertyneet varat kohdennetaan ensisijaisesti pääomalle ja vasta sen jälkeen koroille ja kuluille.

Lausuntonne ehdotuksesta säilyttää velallisen suojaisuus takuueläkkeen tasolla (ehdotettu muutos ulosottokaaren 4 luvun 48 §:ään).

Kannatamme takuueläkkeen suuruista suojaosuutta. Ulosmittaus ei saa johtaa ihmisarvoisen elämän vaarantumiseen erityisesti iäkkäillä, joilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia kasvattaa tulotasoaan esimerkiksi töitä tekemällä kuten työikäisellä väestöllä on.

Lausuntonne ehdotetuista ulosmittauksen määrän laskentasäännöistä (ehdotetut muutokset 4 luvun 49 ja 50 §:ään sekä ehdotettu uusi 49 a §).

-

Lausuntonne ehdotuksesta velallisen elatuksen varassa olevien henkilöiden huomioimiseen tulojen ulosmittauksessa (ehdotetut muutokset 4 luvun 48 ja 49 §:iin).

-

Lausuntonne ehdotuksesta poistaa vapaakuukausia koskevat säännökset sekä muuttaa ulosmittauksen rajoittamista koskevaa säännöstä. (Ehdotus muuttaa 4 luvun 51 § ja kumota 4 luvun 52 ja 53 §:t).

Vapaakuukaudet ehdotetaan poistettavaksi kokonaan. Ehdotuksen mukaan velalliselle jäisi mahdollisuus hakea huojennusta ehdotetun 51 §:n perustella.

Emme kannata vapaakuukausien poistamista kokonaan. Ensinnäkin mitä pienemmät tulot ovat sitä suurempi osa niistä menee välttämättömyysmenoihin. Valtaosa ulosottovelvollisista eläkeläisistä ei pienten tulojensa vuoksi todellisuudessa pystyisi säästämään suurten yllättävien kuluerien varalle, vaikka käteen jäävä kuukausitulo hieman suurenisi vapaakuukausien poiston myötä.

Toiseksi 51 §:n mukainen menettely ei turvaisi ulosottovelvollisen pääsyä oikeuksiinsa. Käytännössä pykälä toteutuessaan lisäisi ulosottovelvollisen todistelutaakkaa ja lisäisi tarpeetonta perustelukuormaa. Lisäksi hakumenettely olisi käytännössä ensisijaisesti digitaalinen, mikä sulkisi

suuren osan ikääntyneistä ulosottovelvollisista palvelukanavan ulkopuolelle ja hankaloittaisi heidän tosiasiallisia mahdollisuuksiaan saada asiansa hoidettua. Erityisesti ks. aiemmat kohdat heikoimmassa asemassa olevista ja syrjäytyneistä eläkeläisistä.

Yhdenvertaisuuden kannalta suuri ongelma on, että ihminen voi hakea oikeuksiaan enenevässä määrin pääasiallisesti vain digitaalisesti (viranomaisen valituskanavat ja tieto valitusmenettelyistä ovat ensisijaisesti digitaalisissa kanavissa).

Siksi kannatamme oikeusministeriön muistiossa esitettyä vapaakuukausimallia.

Lausuntonne työryhmän mietinnön jaksossa 5.1 esitetystä sekä oikeusministeriön muistiossa käsitellystä vaihtoehdosta, jossa velalliselle viran puolesta myönnettävät vapaakuukaudet säilytettäisiin osittain.

-

Lausuntonne ehdotetusta muutoksesta jatkuvan elatusavun perintää koskevaan säännökseen (ehdotettu muutos 4 luvun 54 §:ään).

-

Lausuntonne tulojen ulosmittaukseen ehdotettujen muutosten vaikutuksesta velallisten ja velkojien asemaan. Arvioitko ehdotetuilla muutoksilla olevan sellaisia vaikutuksia, joita mietinnössä ei ole tunnistettu?

-

Lausuntonne tulojen ulosmittaukseen ehdotettujen muutosten taloudellisista vaikutuksista sekä vaikutuksista palkan maksajien asemaan. Arvioitko ehdotetuilla muutoksilla olevan sellaisia vaikutuksia, joita mietinnössä ei ole tunnistettu?

-

Muut ulosottokaaren muutosehdotukset

Lausuntonne ehdotuksesta muuttaa velvollisuutta lähettää ulosmittauksen ennakkoilmoitus toistuvaistulon ulosmittauksesta ja ehdotuksen arvioiduista vaikutuksista. (Ehdotetut muutokset 3 luvun 33 ja 34 §:iin)

-

Lausuntonne ehdotuksesta muuttaa luonnollisen henkilön rahavaroja koskevaa erottamisetua ja ehdotuksen arvioiduista vaikutuksista. (Ehdotettu muutos 4 luvun 21 §:n 1 momentin 6 kohtaan)

-

Lausuntonne ehdotuksesta lisätä lakiin velallisena olevan kuolinpesän rahavaroja koskeva erottamisetu ja ehdotuksen arvioiduista vaikutuksista. (Ehdotettu 4 luvun 21 §:n uusi 3 momentti)

-

Lausuntonne ehdotuksesta muuttaa velallisen maksusuunnitelman lakkauttamista koskevaa säännöstä ja ehdotuksen arvioituista vaikutuksista. (Ehdotettu muutos 4 luvun 59 §:n 2 momenttiin)

-

Lausuntonne ehdotuksesta muuttaa velallisena olevalta kuolinpesältä ulosmitattujen varojen tilittämistä koskevaa säännöstä ja ehdotuksen arvioituista vaikutuksista. (Ehdotettu muutos 6 luvun 16 §:n 1 momenttiin)

-

Sosiaaliturvaetuuksien ulosmittaus

Lausuntonne työryhmän ehdotuksesta muuttaa sosiaaliturvaetuuksien ulosmittausta koskevaa lainsäädäntöä.

Emme kannata sosiaaliturvaetuuksien alan laajentamista nykyisestä koskemaan takuueläkettä, kansaneläkettä ja eläketukea. Tunnistamme esityksen taustalla olevan epäkohdan, jotta yritetään korjata. Katsomme, että velkojien oikeudet ovat tärkeitä, ovathan osa velkojista myös eläkeläisiä. Velkojien oikeudet ne eivät voi ohittaa velallisen oikeutta perustoimeentuloon.

Nykyiset takuueläkkeen ja kansaneläkkeen ulosmittauskiellot perustuvat lainsäädäntöön ja perustuslaillisiin periaatteisiin, joiden tavoitteena on turvata henkilön vähimmäistoimeentulo ja ihmisarvoinen elämä. Kyse on sosiaaliturvan viimesijaisesta muodosta, jota ei nykyisellään voi ulosmitata, jotta velallinen ei jää kokonaan tai pitkälti ilman elämiseen tarvittavia varoja. Takuueläke rinnastuu sosiaaliturvan vähimmäisturvaan.

Muistutamme, että takuueläke otettiin käyttöön vuonna 2011 turvaamaan toimeentulo niille, joiden kokonaiseläke jää alle säädetyn minimitason. Kansaneläke puolestaan on Kelan maksama perusturvaetus. Kansaneläke täydentää työeläkettä, jos se on jäänyt pieneksi tai sitä ei ole kertynyt ollenkaan. Kansaneläke voi olla vanhuuseläke tai työkyvyttömyyseläke.

Takuueläkkeen saajat ovat henkilöitä, joiden työeläkkeet tai kansaneläkkeet eivät yksin riitä elämiseen. Saajat eivät ole satunnainen ryhmä, vaan heidän tilanteensa juontuu järjestelmällisestä ja pitkäaikaisesta haavoittuvuudesta. Takuueläkkeen saajat voidaan ymmärtää ryhmänä, joka on rakenteellisesti haavoittuvassa asemassa.

Takuueläke kohdistuu köyhimille eläkeläisille. Takuueläkkeen saajista noin 92 prosenttia kuuluu kahteen ensimmäiseen tulokymmenyksen eli he ovat kansantalouden pienituloisimman 20 prosentin joukossa.

Takuueläkettä saavien keskuudessa ovat ylliedustettuna terveys- ja toimintakykyhaasteet. Monet ovat pitkäaikaissairaita tai syntymästään asti vammaisia, mikä on vaikeuttanut työuraa. Monet takuueläkkeen saajat ovat olleet työelämän ulkopuolella suuren osan elämästään. Takuueläke kohdistuu suhteellisesti eniten työkyvyttömyyseläkkeellä oleville miehille sekä hoivavastuuta kantaneille vanhuseläkeiässä oleville naisille. Puolella takuueläkettä saavista ei ole lainkaan työuraa.

Takuueläkkeen saajilla on huomattavan matala koulutustaso. Noin 70 prosentilla saajista ei ole toisen asteen tutkintoa. Suhteellisesti eniten takuueläkkeen saajia on Itä- ja Pohjois-Suomen heikon työmarkkina-alueen kunnissa. (KELA; Yanar 2022)

Lausuntonne työryhmän ehdotuksen vaikutuksista. Arvioitteko sosiaaliturvaetuuksien ulosmittaukseen ehdotetuilla muutoksilla olevan sellaisia vaikutuksia, joita mietinnössä ei ole tunnistettu?

-

Henki- ja eläkevakuutusten ulosmittaus

Lausuntonne ehdotetusta ulosottokaaren 4 luvun 70 §:n muutoksesta ja sen arvioiduista vaikutuksista. Arvioitteko ehdotetulla muutoksella olevan sellaisia vaikutuksia, joita mietinnössä ei ole tunnistettu?

-

Lausuntonne ehdotetusta vakuutusopimuslain 54 §:n muutoksesta ja sen arvioiduista vaikutuksista. Arvioitteko ehdotetulla muutoksella olevan sellaisia vaikutuksia, joita mietinnössä ei ole tunnistettu?

-

Varojen kohdentaminen saatavan osille

Lausuntonne työryhmän muistiosta

Kannatamme voimassa olevan sääntelyn muuttamista siten, että ulosottoon kertyneet varat kohdennetaan ensi sijassa pääomalle ja vasta sen jälkeen koroille ja kuluille.

Muut mietintöä koskevat huomiot

Lausunnonantajan muut huomiot työryhmän mietinnöstä, työryhmän varojen kohdentamista koskevasta muistiosta tai oikeusministeriön vapaakuukausia koskevasta muistiosta.

Taustatietoa: lukuja

Ulosottovelallisia oli vuoden 2024 lopussa 264 124 ja heidän ulosottovelkansa oli yhteensä 7,1 miljardia euroa. Koko vuoden 2024 aikana ulosottovelallisia oli yhteensä 587 616.

Luonnollisia henkilöitä ulosottovelallisista oli vuoden 2024 lopussa oli 94 %, ja heillä oli keskimäärin 25 343 euroa velkaa henkilöä kohden.

Velallisista miehiä oli 61 % ja naisia 39 %. Naisilla oli perinnässä keskimäärin 7,9 asiaa vuoden lopussa, miehillä 7,8.

Eläkeläisten osuus kaikista ulosottovelallisista vuoden 2024 lopussa oli 15 %. Alle 65-vuotiaiden eläkeläisten osuus kaikista ulosottovelallisista vuoden lopussa oli noin 5.4 %. (Tilastokeskus)

Velkakertymä velallisista kohden vuoden 2024 lopussa 65-vuotta täyttäneillä eläkeläisillä oli noin 35 500 euroa (Tilastokeskus). Kun keskimääräinen kokonaiseläke Suomessa oli 2100 e v. 2024, näin suuret velat asettuvat huomattavaan kontekstiin eläkkeensaajien taloudelliseen tilanteeseen nähden. Toisin kuin työikäisen väestön, eläkkeellä olevan ikääntyneen ihmisen on mahdollista parantaa taloudellista asemaansa merkittävästi töitä tekemällä.

Taustatietoa: Eläkeläisten ulosoton syitä

Ikääntyneiden maksuhäiriöt ja ylivelkaantuminen ovat olleet viime vuosina kasvussa ja erityisesti iäkkäiden naisten velkaantuminen ja ulosottovelat ovat kasvaneet. Eläkkeellä oleva ulosottovelallinen on usein ikääntynyt, työkyvytön tai hänen toimintakykynsä on pysyvästi heikentynyt, jolloin hänen kykynsä selviytyä ulosotosta ilman kohtuutonta haittaa on rajoittunut.

Eläkeajan velat voivat olla seurausta aiemmista elämänvaiheista, kuten työttömyydestä, yritystoiminnan epäonnistumisesta tai ylivelkaantumisesta nuoremmalla iällä. Eläketurva on sidoksissa työuraan ja ansioihin, ja niillä, joilla on ollut katkonainen työura tai matalapalkkainen työ, eläke voi jäädä alle toimeentulon rajan. Tämä johtaa tilanteeseen, jossa velkaantuminen jatkuu pienen eläkkeen vuoksi myös eläkeaikana.

Ylivelkaantuminen voi liittyä esimerkiksi sairastumiseen, leskeksi jäämiseen, avioeroon tai muuhun elämän kriisitilanteeseen. Myös kulutusluottojen kasvu ja pikavippikulttuuri ovat vaikuttaneet eläkeläisten taloudelliseen tilanteeseen.

Velkaantumisen taustalla ovat usein terveydenhuollon maksut. Eniten ulosottoon päätyy terveyskeskus- ja sairaalamaksuja sekä laitoshoidon maksuja. Ikääntyneet ovat näissä keskeinen kohderyhmä. Vuonna 2024 ulosottoon päätyneiden sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen määrä oli lähes 440 000, mikä on huomattavasti enemmän kuin 2010-luvun alussa. (SOSTE ry)

Osalla eläkeläisistä on puutteita talousosaamisessa. Erityisesti digitaalisessa ympäristössä toimiminen voi olla haastavaa. Tämä voi johtaa siihen, että maksuja ei hoideta ajoissa, vaikka tuloja olisikin, mikä voi käynnistää ulosottoprosessin. Muistutamme, että kokonaan vailla digitaitoja on

noin 330 000 iäkästä. 65–74-vuotiaista 10 % ja 75–89-vuotiaista 35 % ei ollut koskaan käyttänyt internetiä vuonna 2022. Samaan aikaan 85–100-vuotiaista noin 70 prosenttia ei ole itsenäisesti käyttänyt internetiä. (Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024)

Talouslukutaito on yhä merkittävämpi osa selviytymistä yhteiskunnassa. Helsingin kaupungin gerontologisen sosiaalityön raportti (Jokimäki ym. 2020) kertoo digiyhteiskunnan ulkopuolelle jääneistä ikääntyneistä. Heille on koitunut digitaidottomuuden vuoksi kohtuutonta taloudellista haittaa, kuten ulosottoon menneitä maksuja. (Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024) Ikääntyneiden taloudellinen syrjäytyminen voidaanakin nähdä osana laajempaa digitaalisen ja sosiaalisen osallisuuden epätasa-arvoa.

Mielenterveysongelmat, yksinäisyys, masennus tai muu elämänhallinnan heikkeneminen voivat vaikuttaa siihen, ettei henkilö kykene hoitamaan taloudellisia velvoitteitaan. Tämä koskee myös eläkeläisiä. Yli 65-vuotiaista 9,9 % ja yli 75-vuotiaista 12 % tunsivat itsensä yksinäiseksi vuonna 2022 Tilasto ja indikaattoripankki Sotkanet 2022 Yksinäisyyttä koko ajan, suurimman osan ajasta tai joskus kokeneiden osuus kasvaa iän mukaan: 65–74-v. 30 % ja 75–84-v. 33 %. Eniten yksinäisyyttä kokivat 85 vuotta täyttäneet: 46 %. (Tilastokeskus 2023)

Siten eläkkeen ulosmittaus ei ole pelkästään yksilöllinen epäonnistuminen, vaan se liittyy sosiaaliseen ja taloudelliseen kontekstiin. Ulosottovelallisuus eläkeiässä kertoo henkilökohtaisten ja yhteiskunnallisten turvaverkkojen katveista, eläkepolitiikan riittämättömyydestä sekä yksilön ja rakenteiden välisistä vuorovaikutuksen vajeista.

Långvik Katja
Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry – Pensionärsförbundens
intresseorganisation PIO rf